

УДК 339.5

НЕТАРИФНИЙ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ В УКРАЇНІ

Гордєєва Т.Ф., Олєфіренко В.В.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

Стаття присвячена комплексній характеристиці методів кількісного оцінювання результатів застосування нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі в Україні. Проведений кореляційно-регресійний аналіз статистичних даних підтвердив сильний прямий кореляційний зв'язок між кількістю нетарифних заходів та обсягом українського імпорту і сильний зворотній зв'язок між кількістю нетарифних заходів та середнім рівнем ставки імпортного мита. Побудовані відповідні лінійні регресійні рівняння дозволили виявити більш інтенсивний вплив на масштаби застосування заходів нетарифного характеру середньої ставки мита порівняно з обсягами імпорту. В статті класифіковано товарні групи, що обертаються у зовнішній торгівлі України, за рівнем покриття імпорту нетарифними заходами, виявлено проблеми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України та обґрунтовано пріоритетні напрями його удосконалення.

Ключові слова: міжнародна торгівля, тарифне регулювання, нетарифне регулювання, нетарифний неопротекціонізм, Світова організація торгівлі.

Постановка проблеми. Нерівномірність розвитку окремих країн, економічні та політичні кризи, поглиблення зовнішньоекономічних зв'язків призвели до того, що митні тарифи часто не забезпечують необхідного рівня захисту національних ринків. В результаті уряди країн звертаються до використання заходів нетарифного регулювання. Причому спектр інструментів нетарифного регулювання міжнародної торгівлі постійно розширюється. Сучасний механізм регулювання зовнішньої торгівлі є комплексом взаємодоповнюючих захисних заходів, серед яких є як традиційні, так і відносно нові типи, зокрема, процедурні перешкоди

(високі платежі та митні збори; адміністративні бар'єри; неповна інформація про правила та процедури тощо), які мають більш завуальований характер порівняно з традиційними заходами нетарифного регулювання. Це засвідчує становлення нового різновиду протекціонізму у глобальній торговельній системі – нетарифного неопротекціонізму як компоненту торгової політики держав із більш гнучкими, адаптивними, латентними та результативними формами і методами обмеження імпорту, використання якого в системі державного регулювання міжнародної торгівлі наразі є вкрай актуальним і потребує ґрунтовного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вчених, які досліджують теоретичні та практичні аспекти нетарифного регулювання в глобальній торговій системі, а також механізм нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні, слід назвати відомих вітчизняних вчених-економістів: Т. Циганкову, А. Мазаракі, Т. Мельник та інших. Проблеми нетарифного регулювання в міжнародній торгівлі стали об'єктом поглибленого дослідження таких зарубіжних вчених, як Р. Болдвін, М. Феррантіно, К. Маскус, Дж. Вілсон, Т. Отцукі тощо. Проблему вимірювання ефектів впливу нетарифних заходів на торгівлю в умовах світової економіки переважно вивчають закордонні вчені, зокрема, Б. Бора, А. Кувагара, С. Лайд, І. Уолтер, А. Деардорф, Р. Штерн, І. Дюмулен та інші. При цьому вони розглядають різноманітні методи аналізу впливу заходів нетарифного характеру на економіку. Нетарифним заходам регулювання міжнародної торгівлі приділяють увагу і міжнародні організації, зокрема: СОТ, ЮНКТАД, Світовий банк тощо. Разом з тим, у науковій літературі залишається недостатньо дослідженою проблема зростаючого застосування нетарифного регулювання в глобальній торговій системі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри вагомий внесок зазначених та інших вчених у теорію дослідження нетарифних інструментів регулювання міжнародної торгівлі, подальшого вивчення та розв'язання потребують питання виявлення особливостей застосування нетарифних заходів та обґрунтування ключових напрямів вдосконалення системи нетарифного регулювання у зовнішній торгівлі України, що створить передумови для ефективного захисту національних товаровиробників, гармонійного та результативного включення країни у глобальну торговельну систему та підвищення її конкурентоспроможності на глобальних товарних ринках.

Метою статті є виявлення особливостей та узагальнення проблем захисту українського ринку заходами нетарифного регулювання, а також обґрунтування напрямів вдосконалення нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України.

Виклад основного матеріалу. Сучасний торговельний режим України є досить ліберальним, що значною мірою обумовлено завершенням довготривалого та складного процесу приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ). Приєднання до СОТ стало потужним стимулом реформування торговельного режиму, формування прозорості та передбачуваної регуляторної політики в сфері зовнішньоторговельних відносин.

Система нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі була одним із основних напрямів реформування торговельного режиму України після приєднання до СОТ. Серед нетарифних заходів, які обмежують зовнішню торгівлю в Україні, здебільшого застосовують антидемпінгові, компенсаційні, спеціальні захисні заходи, технічні бар'єри, санітарні та фітосанітарні заходи, квотування, ліцензування тощо. Нетарифними заходами, які сприяють експорту в Україні, є внутрішня підтримка виробництва сільськогосподарської продукції, кредитування, страхування, організаційно-технічне сприяння тощо.

Процедурні перешкоди, як метод нетарифного регулювання, застосовуються в Україні і при експорті, і при імпорті. Експортні процедури є досить тривалими. Наприклад, український експортер витрачає в середньому 29 днів на підготовку необхідних документів, що майже втричі більше, ніж у країнах ОЕСР (10,5 днів). У той же час цей показник несуттєво перевищує аналогічний показник європейських і центрально-азіатських країн (24 дні). Для кожної поставки товарів за кордон від українських експортерів вимагається 8 документів: коносамент, сертифікат походження, інвойс, товарно-транспортна накладна, навантажувальне доручення, митна декларація, лист пакування, договір купівлі-продажу, на підготовку яких експортеру потрібно витратити 250 дол. США [2].

Для ввезення товарів в Україну імпортери мають підготувати також низку документів, а саме: коносамент, порядок розвантаження (наряд), сертифікат походження, інвойс, товарно-транспортна накладна, митна декларація, декларація відповідності, лист пакування, договір купівлі-продажу. При цьому витрати імпортера вищі за витрати експортера. З урахуванням всіх процедурних перешкод тривалість експортної поставки за кордон дещо перевищує тривалість імпоротної поставки в Україну, однак імпортні поставки є більш затратними у порівнянні з експортом (табл. 1).

Таблиця 1

Процедурні перешкоди при експорті та імпорті товарів в Україні

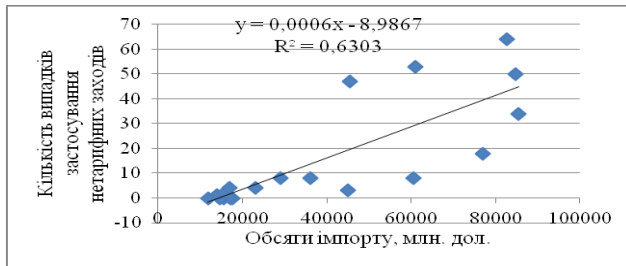
Показники	Експорт		Імпорт	
	Дні	Витрати (дол.)	Дні	Витрати (дол.)
Підготовка документів	22	250	20	555
Митне оформлення та перевірка	1	250	2	300
Портова і термінальна обробка	3	430	3	600
Внутрішні транспортування і обробка	3	950	3	1000
Всього	29	1880	28	2455

Джерело: сформовано за даними [2]

Результативність інструментів нетарифного регулювання залежить від якості обґрунтування економічної доцільності їх застосування. Взагалі ступінь впливу нетарифних інструментів на міжнародну торгівлю важко кількісно оцінити, оскільки їх вплив не має чітко вираженого характеру. Для кількісного оцінювання результатів застосування нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі використовують різноманітні методи (частотні, цінової різниці, економетричні, імітаційне моделювання тощо), переваги та недоліки яких представлено в табл. 2.

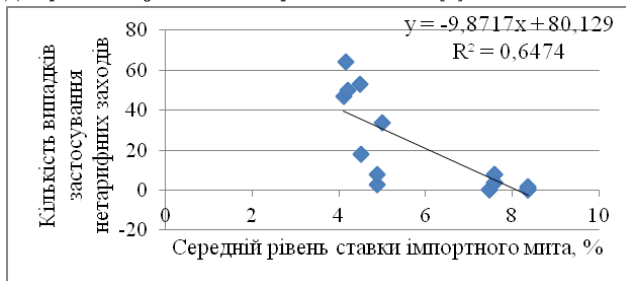
Протягом останніх років у регулюванні зовнішньої торгівлі України спостерігається суттєве посилення ролі нетарифного регулювання у забезпеченні захисту внутрішнього ринку, що проявляється у збільшенні кількості випадків застосування нетарифних заходів до імпорту. Проведений кореляційно-регресійний аналіз статистичної інформації за період з 1995 р. до 2013 р.

виявив тенденцію зростання кількості застосувань нетарифних заходів щодо українського імпорту із збільшенням його обсягів (коефіцієнт кореляції $r = 0,79$), а збільшення кількості випадків застосування нетарифних заходів щодо імпорту на 63% визначається саме його обсягом (рис. 1).

Рис. 1. Залежність кількості випадків застосування нетарифних заходів від обсягів українського імпорту за 1995-2013 рр.

Джерело: побудовано авторами на основі [6]

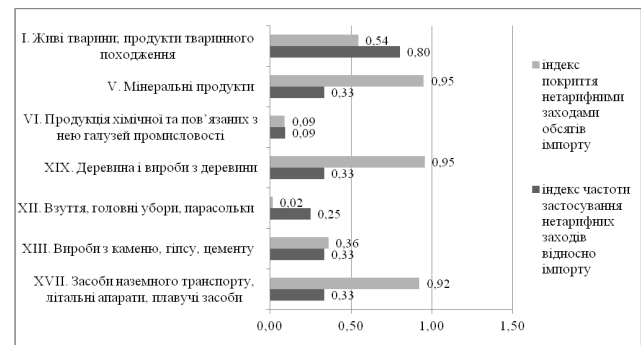
Рис. 2. Залежність кількості застосувань нетарифних заходів від середньої ставки імпортного мита в Україні за період 1995-2013 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [6, 7]

Одночасно констатовано сильну зворотню кореляційну залежність кількості випадків застосування нетарифних заходів від середньої ставки імпортного мита в Україні ($r = -0,8$). Регресійна модель застосування нетарифних заходів залежна від середньої ставки мита показує, що змен-

шення середнього рівня мита на 1% призводить до збільшення застосування нетарифних заходів на 10 випадків. Зміна кількості застосувань нетарифних заходів відносно імпорту в Україні на 65% пояснюється змінами рівня митного тарифу (рис. 2).

Розрахувавши індекси частоти застосування нетарифних заходів та індекси покриття імпорту нетарифними заходами за різними товарними групами станом на 2013 рік було оцінено масштаби та галузеві особливості нетарифного регулювання імпорту в Україні (рис. 3).

Рис. 3. Індекси покриття нетарифними заходами імпорту та частоти застосування заходів нетарифного характеру відносно імпорту в Україні (2013 р.)

Джерело: розраховано автором на основі даних [3, 6]

Аналіз результатів проведених розрахунків показав, що до 80% товарних груп продукції тваринного походження застосовувалися нетарифні заходи (в першу чергу, санітарні та фітосанітарні). Розрахунок індексу покриття українського імпорту нетарифними заходами дозволив виявити, що відносно 95% імпорту мінеральних продуктів, 95% деревини і виробів з деревини, 92% засобів наземного транспорту, 54% продукції тваринного походження протягом 2013 року застосовувався хоча б один нетарифний захід.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика методів кількісної оцінки нетарифних заходів

Методи	Переваги		Недоліки	
	Сутнісні	Технічні	Сутнісні	Технічні
Частотні	ідентифікація наявності нетарифних заходів та вартісної частки експорту/імпорту, покриті нетарифними заходами	простота розрахунків	неможливість оцінки реального рівня захисту конкретного товарного ринку	складність отримання відповідної статистичної інформації
Цінової різниці	визначення різниці між цінами товарів до і після застосування нетарифних заходів	простота розрахунків	складність порівняння для великої кількості товарних груп та країн	складність отримання відповідної статистичної інформації
Економетричні, засновані на ціні	можливість оцінки впливу застосування нетарифних заходів на рівень цін для багатьох товарів і країн	можливість розгляду різних сценаріїв	складність формування вибірки та врахування багатьох типів нетарифних заходів	необхідність спеціальних знань з економетричного моделювання
Економетричні, засновані на обсягах	можливість оцінки впливу застосування нетарифних заходів на обсяги імпорту/експорту для багатьох товарів і країн	можливість розгляду різних сценаріїв	складність формування вибірки та врахування багатьох типів нетарифних заходів	необхідність спеціальних знань з економетричного моделювання
Імітаційне моделювання	оцінка впливу нетарифних заходів на макроекономічні показники розвитку країни; можливість встановлення причинно-наслідкових зв'язків	можливість розгляду різних сценаріїв	результат імітації суттєво залежить від обраного алгоритму	необхідність спеціальних знань із статистичного моделювання

Джерело: розроблено авторами на основі [4, 5]

В результаті класифікації товарних груп за рівнем покриття імпорту нетарифними заходами виокремлено такі:

– пріоритетні (92-95% – «Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби», «Деревина і вироби з деревини», «Мінеральні продукти»),

– помірковані (36-54% – «Продукти тваринного походження», «Вироби з каменю, гіпсу, цементу»),

– селективні (2-9% – «Взуття, головні убори, парасольки», «Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості»);

– спорадичні (0-1% – інші товарні групи).

Наразі в системі нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України існує низка проблем, які знижують її ефективність, зокрема:

– законодавчі (неузгодженість правових норм основоположних нормативно-правових актів у сфері нетарифного регулювання; відсутній систематизований перелік заходів нетарифного регулювання в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю тощо);

– управлінські (неефективна робота органів державної влади щодо реалізації національних інтересів в торговельній сфері; корумпованість в системі нетарифного регулювання тощо);

– інформаційні (нетранспарентність застосування нетарифних заходів; недостатня якість інформаційного забезпечення реалізації політики сприяння експорту тощо);

– процедурні (численні бюрократичні перешкоди, несприятливі умови фінансової підтримки тощо).

Очевидно пріоритетними напрямками вдосконалення нетарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин України мають стати:

– для захисту вітчизняних товаровиробників – своєчасна селективна протекція стратегічно важливих галузей національної економіки; посилення аналітичного забезпечення міжнародних торговельних переговорів зі створенням механізму обґрунтування переговорних позицій);

– для стимулювання зовнішньоторговельної активності – мінімізація негативних нетарифних впливів на обсяги, товарну та регіональну структури експорту; створення заснованої на результативному використанні легітимних у СОТ інструментів нетарифного регулювання, інтегрованої (державно-громадської) системи підтримки зовнішньої торгівлі;

– для збільшення фіскальних доходів – де-тінізація торговельних потоків; викорінення корупційних явищ в митних органах та нецивілізованого лобіювання галузевих та корпоративних інтересів;

– для підвищення продуктивності контролю – забезпечення прозорості заходів торговельної політики, в першу чергу нетарифних, на основі повної комп'ютеризації системи управління зовнішньоторговельною діяльністю; створення системи аналізу дієвості застосування нетарифних заходів та підвищення рівня їх наукового обґрунтування;

– для поліпшення умов безпечної життєдіяльності людей та збереження екосистеми – удосконалення системи контролю відповідності товарів, що імпортуються, технічним нормам та стандартам, санітарним та фітосанітарним вимогам; розширення практики застосування відповідних протекціоністських заходів.

Висновки та пропозиції. Сстійкою тенденцією у регулюванні зовнішньої торгівлі України протягом останніх років є посилення нетарифного регулювання з метою захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції та стимулювання експорту і необхідного для розвитку країни імпорту, причому розширення спектру нетарифних засобів відбувається у контексті сучасного нетарифного неопротекціонізму, який наразі практикується у багатьох країнах світу, у тому числі розвинутих. Система нетарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин була одним із основних напрямків реформування торговельного режиму України після вступу в СОТ. Приєднання держави до СОТ сприяло реформуванню торговельного режиму та початку формування прозорої та передбачуваної регуляторної політики, проте, на сьогодні існує низка проблем в системі нетарифного регулювання: законодавчих, управлінських, інформаційних та процедурних, вирішення яких є вкрай необхідним для розвитку вітчизняного підприємництва. Підвищення дієвості системи нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні, спрямоване на забезпечення її ефективного функціонування, має здійснюватись через гармонізацію економічної, інституційної, законодавчої складових і розширення спектру заходів та удосконалення функцій нетарифного регулювання: протекціоністської, стимулюючої, контролюючої, фіскальної та екологічної.

Список літератури:

1. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: Монографія / Кер. авт. кол. і наук. ред. Т.М. Циганкова. – К:КНЕУ, 2003. – 660 с.
2. Международная торговля [Електронний ресурс] // Всемирный банк «Ведение бизнеса». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploretopics/trading-across-borders>
3. Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Andriamananjara S., Dean J. and Ferrantino M., Feinberg R. and Ludema R. and Tsigas M. (2004). The Effects of Non-Tariff Measures on Prices, Trade, and Welfare: CGE Implementation of Policy-Based Price Comparisons [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.usitc.gov/publications/332/working_papers/ec200404a.pdf
5. Deardorff A. V. and Stern R. M. (1997). Measurement of Non-Tariff Barriers, OECD Economics Department Working Papers, № 179, OECD – 117 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: – <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/51gslhvj865f.pdf?expires=1409687683&id=id&accname=guest&checksum=6D9C575A7A106C5BB5AEC6CEBB5E8C4>
6. World Trade Organization [Електронний ресурс] – офіційна веб-сторінка. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.wto.org/>.

7. The World Bank [Електронний ресурс] – офіційна веб-сторінка. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

Гордеева Т.Ф., Олефиренко В.В.

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

НЕТАРИФНИЙ НЕОПРОТЕКЦИОНИЗМ В УКРАЇНЕ

Аннотація

Стаття посвячена комплексній характеристиці методів кількісної оцінки результатів застосування нетарифних заходів регулювання міжнародної торгівлі в Україні. Проведений кореляційно-регресійний аналіз статистичних даних підтвердив сильну пряму кореляційну зв'язь між кількістю нетарифних заходів і об'ємом українського імпорту і сильної зворотної зв'язі між кількістю нетарифних заходів і середнім рівнем ставки імпортової мита. Побудовані відповідні лінійні регресійні рівняння дозволили виявити більш інтенсивний вплив на масштаби застосування заходів нетарифного характеру середньої ставки митної мита порівняно з об'ємами імпорту. В статті класифіковані товарні групи, які звертаються на зовнішній торгівлі України, за рівнем покриття імпорту нетарифними заходами, виявлені проблеми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі України і обґрунтовані пріоритетні напрями його удосконалення.

Ключові слова: міжнародна торгівля, тарифне регулювання, нетарифне регулювання, нетарифний неопротекціонізм, Всесвітня торгова організація.

Hordieieva T. F., Olefirenko V.V.

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

NON-TARIFF NEO-PROTECTIONISM IN UKRAINE

Summary

The article is devoted to the complex characteristic of methods for quantitative evaluation of non-tariff measures regulating international trade in Ukraine. The correlation-regression analysis of statistical data conducted by the authors confirmed the strong direct correlation between the number of non-tariff measures and volume of Ukrainian imports and the strong inverse relationship between the number of non-tariff measures and the average level of import duties. Corresponding linear regression equation proved a more intense effect of the average rate of import duty nature on the scope of non-tariff measures compared to the volume of imports. The article offers the Ukrainian import product groups classification according to the level of coverage by import tariff measures. The authors disclosed the main problems of non-tariff regulation of Ukrainian foreign trade and justified the priority directions of its improvement.

Keywords: international trade, tariff regulation, non-tariff regulation, non-tariff neo-protectionism, World trade organisation.